

prof. dr hab. Zdzisław Kroplewski
Instytut Psychologii Uniwersytetu Szczecińskiego

**Recenzja rozprawy doktorskiej
mgra Rafała Gerymskiego
pt. „Relacje zasobów sensu i percepcji choroby z jakością życia osób z
niewydolnością serca: mediacyjna rola radzenia sobie”,
napisanej w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Opolskiego
pod kierunkiem dr hab. Dariusza Kroka, prof. UO jako promotora
głównego oraz dr Anny Machnik-Czerwik jako promotor pomocniczej,
Opole 2022, ss. 280**

Recenzję przygotowano na zlecenie Rady Naukowej Uniwersytetu Opolskiego

1. Ogólne wprowadzenie

Problem osób z chorobą niewydolności serca, czy też różnych problemów kardiologicznych jest zjawiskiem częstym. Choroby te możemy zaliczyć do chorób psychosomatycznych, co wskazuje na ich etiologię nie tylko somatyczną, a także psychiczną. Choroby te są także najczęściej chorobami przewlekłymi, co sprawia, że także ich skutki mają wymiar zarówno somatyczny, jak i psychiczny. Stąd też nie dziwi zainteresowania w badaniach naukowych z psychologii tą tematyką.

Należy więc pochwalić Doktoranta za wybór tematyki dotyczącej relacji pomiędzy zasobami psychicznymi a jakością życia u osób z problemami kardiologicznymi. Na uwagę zasługuje poszukiwanie mediacyjnej roli konstruktu psychologicznego radzenia sobie w badanej korelacji. Ze względów społecznych i częstotliwości występowania problemów kardiologicznych wśród ludzi zajęcie się tym problemem jest uzasadnione zarówno naukowo, jak też społecznie, a także dla praktyki psychologicznej.

2. Krótka ocena strony formalnej pracy (m.in. struktury, języka, strony graficznej)

Recenzowana dysertacja doktorska podzielona jest na sześć rozdziałów (trzy stanowią teoretyczne wprowadzenie do badań empirycznych, w jednym jest przedstawiona metodologia badań własnych, a dwa ostatnie zawierają analizy dotyczące wyników przeprowadzonych badań). Poza tym praca zawiera wstęp, zakończenie, spis cytowanej literatury, spis tabel i rysunków oraz aneks z danymi dotyczącymi repozytorium, gdzie można uzyskać wgląd do danych statystycznych, tekst informacji skierowanej do uczestników badania oraz zgodę Komisji Bioetycznej.

Na uwagę zasługuje skonstruowanie repozytorium, które daje szansę pełnego wglądu we wszystkie dane i obliczenia statystyczne. W repozytorium nie znalazłem jednak narzędzi badawczych. Osobiście uważałbym, że albo w aneksie zawartym w samej dysertacji, albo w repozytorium powinny się także znaleźć zastosowane narzędzia badawcze. Wprawdzie są wskazane miejsca, gdzie można je znaleźć, ale przy pisaniu dysertacji doktorskiej pakiet zastosowanych narzędzi powinien być umieszczony w aneksie, a nie tylko tekst krótkiej informacji skierowanej do uczestników badania przez Doktoranta. Jest oczywiście możliwość, że nie mogłem znaleźć tej informacji w repozytorium, ale ze spisu treści repozytorium nie wynika, aby gdzieś taki plik tam się znajdował.

Praca zawiera cytowaną literaturę. Na spis bibliograficzny składa się ponad 440 pozycji. Ten sam fakt świadczy o bardzo głębokim zakorzenieniu napisanej pracy doktorskiej w literaturze przedmiotu. Wiele z cytowanych publikacji jest literaturą aktualną. Na uwagę zasługuje też fakt, że sam Doktorant jest autorem lub współautorem kilku (chyba sześciu) publikacji, co niewątpliwie świadczy o sprawdzonym już w publikacjach warsztacie naukowym Doktoranta. Bibliografia jest zaprezentowana zgodnie ze standardami APA i nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Od strony edycyjnej praca nie budzi zastrzeżeń. Jest napisana bardzo starannie z zastosowaniem zasad edycyjnych właściwych dla dyscypliny psychologia. Przypisy, rysunki oraz tabele są poprawne.

Na końcu zawarty jest także spis tabel i rysunków, który jest poprawnie zbudowany. W całości praca składa się z 280 stron. Do wglądu jest też repozytorium.

Od strony językowej dysertacja nie budzi zastrzeżeń. Jest napisana poprawnym językiem polskim, czyta się ją bardzo dobrze. Na uwagę zasługuje fakt, że Doktorant umiał

dosyć dobrze pogodzić język opisu statystycznych wyników badań z opisem psychologicznych procesów i funkcji, które się za tym danymi i wynikami statystycznymi kryją. Nie wszyscy badacze zjawisk psychologicznych radzą sobie z tym zadaniem, często na rzecz suchych statystycznych analiz, w których gubi się człowiek, którego w naukach psychologicznych badamy. Autor dysertacji poradził sobie jednak całkiem dobrze z tą sytuacją, mimo że do obliczeń stosował skomplikowane narzędzia statystyczne.

Mam też bardzo drobne, nie wpływające na jakość całej pracy uwagi. Istnieje czasami nierówność stron pomiędzy poszczególnymi rozdziałami lub paragrafami. I tak np. rozdział pierwszy liczy tylko 12 stron, a rozdział drugi aż ok. 40. Tak samo niektóre paragrafy są bardzo krótkie, a inne rozbudowane. Dotyczy to zwłaszcza trzech pierwszych rozdziałów, gdzie są zawarte analizy teoretyczne. Oczywiście nie jest to wielki błąd, ale można sobie wyobrazić taką strukturę pracy, która by była bardziej równomiernie zbudowana. Rozumiem też, że jest to w jakimś sensie uwarunkowane treściami zawartymi w poszczególnych rozdziałach.

Proponowałbym też, aby lekko zmodyfikować tytuł rozdziału piątego na „Analiza wyników badań własnych”, gdyż tytuł „Wyniki badań własnych” zwraca uwagę tylko na ich prezentację, a nie na przeprowadzone analizy.

3. Ocena merytoryczna

Rozdziały 1-3 zawierają teoretyczne wprowadzenie do przeprowadzonych przez Doktoranta badań, w rozdziale czwartym jest zaprezentowana metodologia badań, w piątym analiza wyników, a w szóstym dyskusja uzyskanych wyników badań własnych.

W rozdziale pierwszym zawarta jest charakterystyka chorób kardiologicznych, co stanowi teoretyczne wprowadzenie do informacji psychologicznych związanych z grupą badawczą. Są tam analizy zarówno związane z klasyfikacją i epidemiologią chorób sercowo-naczyniowych, jak też i etiologia chorób serca. Rozdział ten ma ogólny charakter i jest wprowadzeniem do dalszych analiz. Rodzi się tutaj małe pytanie, czy nie warto by wprowadzić już analizy oparte o ICD-11 (Autor opiera się na klasyfikacji ICD-10), które wprawdzie nie jest jeszcze obowiązującą klasyfikacją chorób i problemów zdrowotnych w Polsce, ale już istnieje i jest przyjęte przez dużą część krajów na świecie. Dla polskich badań dałoby to pewną perspektywę na przyszłość, a dla publikacji angielskojęzycznych byłoby włączeniem się w obowiązującą w dużej części świata klasyfikację.

Rozdział drugi dotyczy analizy związków pomiędzy zasobami sensu i oceny choroby z

jakością życia. Niewątpliwie jest to istotny rozdział teoretyczny dla prezentowanych badań empirycznych. Przeprowadzone badania dotyczą bowiem tego związku. Doktorant analizuje więc relacje między jakością życia i dobrostanem u osób z chorobami kardiologicznymi. Następnie jest przeanalizowane ważne zagadnienie dotyczące zasobów związanych z sensem życia oraz związek między percepcją choroby a jakością życia u osób z niewydolnością serca. W rozdziale tym Doktorant wykazał się przenikliwością w swoich badaniach. W rozdziale tym jest przedstawione wiele teorii dotyczących poszczególnych aspektów badanych zmiennych. Czasami jednak w tej wielości przedstawionych teorii i badań gubi się własna koncepcja Autora. Wydaje się, że jest tu czasami zbyt wiele szczegółowych informacji.

W rozdziale trzecim dysertacji przedstawiona jest analiza stresu i radzenia sobie u osób z niewydolnością serca. Są to szczególnie ważne analizy, gdyż koncentrują badane funkcje, wymiary psychiczne na osobach z problemami kardiologicznymi. Na zauważenie zasługuje sytuacyjny model tworzenia znaczeń związany z koncepcją opracowaną przez C. L. Park, która jest istotna dla przeprowadzonych badań. Na bazie tej teorii Doktorant tworzy model tworzenia znaczeń oparty o teorię C. L. Park (3.2). W całym tym rozdziale, jak też i we wcześniejszych rozdziałach, Autor posługuje się nie tylko teoretycznymi modelami, ale wskazuje też na wiele wyników badań i na narzędzia z nimi powiązane służące to badań empirycznych, co pokazuje też całą gamę możliwych narzędzi, które mogłyby być zastosowane przy badaniach dotyczących tematyki recenzowanej dysertacji doktorskiej. Na uwagę zasługują też przedstawione modele dotyczące stresu, a zwłaszcza transakcyjny model stresu (3.1.1) oparty o klasyczną teorię Lazarusa i Folkman pokazujący cały mechanizm powstawania stresu i radzenia sobie z nim, zwłaszcza w sytuacjach chorób z niewydolnością serca.

Podsumowując zawartość trzech rozdziałów teoretycznych należy zaznaczyć, że zawiera on bardzo dużą ilość informacji i przedstawia bardzo wielu teorii psychologicznych dotyczących omawianej problematyki, które Doktorant przeanalizował. Jeżeli można by tu wspomnieć jakąś krytyczną uwagę, to dotyczy ona czasami zbyt dużej ilości informacji, często bardzo szczegółowej, co sprawia, że Autor gubi jednolitość tekstu i jasność modelu teoretycznego. Czasami wydaje się, że Autor wykorzystuje swoją ogromną ilość wiedzy na temat opisywanych zjawisk, ale nie potrafi samoograniczyć się w przekazaniu zbyt dużej ilości informacji. Niewątpliwie jednak cała ta część pracy jest bardzo szeroko i z dużą elokwencją i ilością wiedzy napisana. Autor zawarł w tej części także dużą ilość schematów dotyczących struktury i tworzenia się badanych wymiarów, co dodaje pracy pewnej przejrzystości. Gdyby przy każdym paragrafie znalazł się taki schemat będący modelowym

ujęciem przeanalizowanych teorii na użytek pracy, to pozwoliłoby stworzyć lepszą syntezę modelu teoretycznego i uniknięcie rozproszenia wielości informacji.

Rozdział czwarty zawiera opis metodologii badań własnych. Autor w sposób poprawny podał cel i przedmiot swoich badań. Dalej w sposób bardzo fachowy zadane są pytania badawcze, po których znajduje się dosyć szczegółowy przegląd literatury na ten temat i potem są postawione hipotezy. Tak zbudowany paragraf pokazuje, że Doktorant stawiane hipotezy opiera na rzetelnie zebranych wcześniej przeprowadzanych badaniach i teoriach opublikowanych w psychologicznej literaturze naukowej. Pokazuje to rzetelność i wiarygodność postawionych hipotez. Warto tu oczywiście postawić pytanie, na ile wcześniej bardzo szeroko opisana teoria (rozdziały 1-3) nie stanowiła już rzetelnych podstaw do sformułowania hipotez. Na uwypuklenie zasługuje przedstawienie na rysunkach 4.1 i 4.2 ogólnego i szczegółowego modelu badanych zależności. Modele te bardzo porządkują prowadzone badania empiryczne.

Dalej Autor dysertacji scharakteryzował badaną grupę i przebieg badania. W efekcie przeprowadzanych badań do analiz zostały zakwalifikowane wyniki badań od 336 pacjentów (194 kobiet, 142 mężczyzn). Tak liczna grupa dała podstawy do rzetelnych obliczeń statystycznych. W pracy znajdują się szczegółowe analiz osób badanych i sposób, w jaki przeprowadzono badania. Procedura ta nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Do przeprowadzenia badania Autor zastosował wiele narzędzi badawczych. Dla badania sensu życia został zastosowany Kwestionariusz Poczucia Ssensu Życia (MLQ) autorstwa M. F. Stegera i współpracowników (2006). Na uwagę zasługuje zastosowanie Wielowymiarowej Skali Ssensu Egzystencjalnego MEMS (Multidimensional Existential Meaning Scale; George i Park, 2017), która nie jest zbyt często używana w polskich badaniach psychologicznych. Jest to więc wzbogacenie polskich badań o nowe narzędzie badawcze. Następnie zastosowano Skalę Oceny Własnej Choroby (SOWC) opracowaną przez K. Janowskiego i in. (2007, 2009). Do zbadania stresu zastosowano Skalę Odczuwanego Stresu (PSS-10) opartą na modelu S. Cohena i in. (1983; 1988). Do badania mediacji zastosowano Kwestionariusz Radzenia Sobie autorstwa E. Gruszczyńskiej i N. Knoll (2015). Pomiaru jakości życia dokonano przy użyciu kwestionariusza WHOQOL-BREF, czyli Kwestionariusza Oceny Jakości Życia Światowej Organizacji Zdrowia. Do zbadania jakości życia zastosowano znaną i często stosowaną w Polsce Skalę Satysfakcji z Życia (SWLS) zaadaptowaną do polskich warunków przez Z. Juczyńskiego (2012). Poza tym zastosowano Skalę Pozytywnego i Negatywnego Afektu (PANAS-X), a także Skalę Lęku przed COVID-19 (FOC-6). Wielość zastosowanych narzędzi badawczych pozwoliło Doktorantowi na

szerokie badanie w ramach postawionego celu badawczego. Na uwagę zasługuje fakt, że zarówno zastosowane zostały znane narzędzia badawcze, jak i takie które są rzadko używane i mogą poszerzyć instrumentarium badawcze w badaniach psychologicznych.

Na koniec rozdziału metodologicznego jest bardzo szczegółowo opisana procedura analiz statystycznych. Zastosowane narzędzia i procedury statystyczne są bardzo rzetelne i pokazują duże kompetencje Doktoranta w tym zakresie.

W rozdziale piątym są zawarte analizy wyników badań własnych. Analizy te są wykonane w sposób bardzo rzetelny, z dużą kompetencją i nie budzą zastrzeżeń. Mogą być te analizy nawet wzorem dla innych badaczy. Nie będę w swojej recenzji przedstawiał szerokiej oceny analizy wyników badań. Wystarczy, że stwierdzę, że zarówno statystyki opisowe badanych zmiennych, ilość zastosowanych narzędzi statystycznych dotyczących homogeniczności grupy, związków pomiędzy badanymi zmiennymi, czy też predyktorów uwarunkowań chorób kardiologicznych z zastosowaniem analizy regresji jest ogromna. Pokazuje to ogrom pracy włożony w przygotowanie dysertacji i duże kompetencje Autora w tym względzie.

Przy wielkiej ilości badań na uwagę zasługuje podsumowanie związane z weryfikacją hipotez badawczych (tabela 5.21). Tabela ta pokazuje, że Doktorant poprawnie, dzięki teoretycznemu uzasadnieniu postawił hipotezy badawcze.

W ostatniej części tego rozdziału jest przedstawiona analiza mediacyjnej roli radzenia sobie ze stresem, jako że było to postawione jako jedno z zadań badawczych. Na koniec zaś na uwagę zasługują modele confirmacyjne, zarówno ten testowany przez Autora, jak i ten zweryfikowany. W końcu rysunek 5.4 przedstawia testowany model badań oraz rysunek 5.5 końcowy model po przeprowadzonej analizie SEM, a rysunek 5.6 model alternatywny na bazie przeprowadzonych analiz. Na końcu zaś rozdziału jest przedstawione podsumowanie weryfikacji hipotez mediacyjnych (tabela 5.29).

Podsumowując cały rozdział dotyczący zaprezentowania i przeanalizowania wyników badań empirycznych można stwierdzić, że jest on bardzo rzetelny i napisany z wielką kompetencją.

W ostatnim rozdziale szóstym Autor dysertacji dokonuje dyskusji wyników przeprowadzonych i zaprezentowanych badań. Rozdział ten ma charakter syntetyczny. Doktorant podsumowuje tu badania i konfrontuje je z innymi wynikami i badaniami zaprezentowanych w innych publikacjach naukowych. Jest to dobrze przeprowadzona synteza i analiza porównawcza. Na uwagę zasługuje paragraf, w którym Doktorant analizuje ograniczenia swoich badań i kierunki dalszych możliwych badań. W ten sposób Autor nie boi

się pokazać swoich ewentualnych błędów. Np. Jest zwrócona uwaga na inną sytuację osób uczestniczących w badaniach przed epidemią COVID-19 i po niej. Ten czynnik niewątpliwie mógł stać się zmienną zakłócającą wyniki. Autor starał się jednak tą zmienną kontrolować. Autor też pokazuje możliwe pole badań na przyszłość, co daje Doktorantowi ewentualne nowe, szersze pola dalszych badań. W końcu Doktorant pokazuje także praktyczne implikacje swoich badań. Psychologia jest bowiem dziedziną teoretyczną i empiryczną, ale ze względu na życie psychiczne człowieka, którym się zajmuje jest też dyscypliną naukową o charakterze praktycznym. Zwłaszcza badania osób dotkniętych chorobami (w tym wypadku chorobami kardiologicznymi) powinny wskazywać praktyczne zastosowanie badań. Stąd też na uznanie zasługują wskazania praktyczne, które Autor pokazuje.

Podsumowując analizy merytoryczne przedstawionej dysertacji należy zauważyć dużą wartość merytoryczną przedstawionej przez mgra Rafała Gerymskiego dysertacji doktorskiej. Jedyna uwaga o charakterze ogólniejszym jest taka: dysertacja wydaje się zbyt szeroka, trochę jest za dużo treści, które czasami nie pozwalają na uchwycenie dokładnej tematyki badań. Praca o bardziej ścisłym, skondensowanym charakterze, z pominięciem niektórych analiz (które mogłyby być przedmiotem innej publikacji) byłaby łatwiejsza do czytania i przyswojenia. Problem ten wynika prawdopodobnie z dużej ilości wiedzy Autora i trudności z pominięciem niektórych treści, które według mnie by nie obniżyły wartości pracy. Niemniej jednak od strony merytorycznej praca jest bardzo solidna.

4. Uwagi końcowe

Podsumowując napisaną recenzję mogę stwierdzić, że cała praca doktorska jest interesująca badawczo. Zaprezentowany i przeprowadzony projekt badawczy jest w dużej mierze nowatorski, jest oparty o bardzo silne podstawy literatury psychologicznej, a także o bardzo szerokie badania empiryczne. Na uwagę zasługują także bardzo solidne analizy statystyczne oraz końcowa synteza i pokazane perspektywy badań. Doktorant spełnił wszystkie normy predysponujące go do dalszej samodzielnej pracy naukowej.

Reasumując można stwierdzić, że mgr Rafał Gerymski w recenzowanej pracy doktorskiej wykazał się oryginalnością rozwiązania postawionego problemu naukowego. Wykazał się też odpowiednią wiedzą teoretyczną w dyscyplinie psychologia, a także umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Mając na uwadze przedstawioną dysertację, po przeprowadzeniu jej oceny pragnę

zaznaczyć, że spełnia ona wymagania stawiane przez prawo akademickie pracom doktorskim. Postuluję więc o dopuszczenie mgra Rafała Gerymskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego. **Proponuję** też, ze względu na bardzo solidną i w dużej mierze twórczą pracę o jej wyróżnienie.

Recenzent

prof. dr hab. Zdzisław Kroplewski